

Nr 183.

Av herr **Lithander**, om utredning rörande statsverkets inkomster från de s. k. restaurangbolagen m. m.

Redan då A.-B. Stockholmsystemet på sin tid bildade Stockholms Allmänna Restaurant A.-B. yppades tvivel om det lagenliga i denna åtgärd.

Allteftersom detta restaurangbolag fick efterföljare, bl. a. i Göteborg, och man beträffande dessa båda restaurangbolag (de två största i riket) år efter år i stora drag kunde överblicka deras verksamhet, har tvivlet övergått till visshet.

Att det är Kungl. Kontrollstyrelsen, som påbjudit bildandet av de med Stockholms Allmänna Restaurant A.-B. som mönster tillkomna restaurangbolagen, spelar härvidlag ingen roll i så måtto, att detta ämbetsverk ej, lika litet som en enskild person, äger rätt att sätta sig över gällande förordning, men ansvaret för restaurangbolagsformens tillblivelse är och förblir Kungl. Kontrollstyrelsens.

§ 19 mom. 9 av Rusdrycksförsäljningsförordningen är till sin första del av följande lydelse: »Bolag åligger att inom mars månads utgång efter varje kalenderårs slut å statsverkets giroräkning i riksbanken insätta hela den nettovinst, som uppkommit av all den rörelse bolaget idkat». Uttrycket mars månads utgång har sedermera förändrats till maj månads utgång.

Då jag har för avsikt att till vederbörande utskott inlämna redogörelse för restaurangbolagens i Stockholm och Göteborg verksamhet med stöd av tillgängliga årsberättelser tillika med en allmän översikt rörande det privat-ekonomiska intresset inom restaurangnäringen m. m., i tillämpliga delar utgörande en kritisk granskning av Kungl. Kontrollstyrelsens skrivelse den 27 febr. 1926 till andra kammarens andra tillfälliga utskott, skall jag nu endast framhålla några belysande fakta.

Restaurangbolagen i de ovannämnda städerna åtnjuta för utskänkningens handhavande en kontant ersättning. Härförutom få bolagen tillgodoräkna sig bruttovinsten å försålda maldrycker. Denna betydande inkomstpost, i runt tal uppgående till kronor 1,000,000 under vardera av de två senaste åren, kom före restaurangbolagens framträdande systembolagen direkt till godo.

Det förhållandet, att systembolagen skaffa sig särskilda organ för utskänkingsrörelsen, kan givetvis icke tolkas så, att dessa organ få vara underkastade andra bestämmelser än de som gälla för systembolagen i avseende å avskrivningar och fonderingar samt vinstmedlens disposition, då detta skulle betyda en förvanskning av lagens anda och bokstav.

Tyvänn hava restaurangbolagen kommit att bliva ställda helt utanför det allmännas kontroll. De operera som fristående företag, och i och med att en mindre, godtyckligt tilltagen utdelning lämnas å bolagens aktiekapital, anse de sig hava fyllt allan rättfärdighet.

Det är ställt utom allt tvivel, att den vinst som uppkommit av bolagens restaurangrörelse, sedan skäliga avskrivningar och lagenlig avsättning till reservfonden ägt rum, oavkortad skall tillfalla systembolagen, i all synnerhet som den uppkomna vinsten i regel utgör en mindre del av de från systembolagen erhållna bidragen.

Varken i Stockholm eller Göteborg har så skett. Trots att avskrivningarna månget år äro onödigt stora, hava dessutom ej obetydliga vinstmedel kvarhållits inom bolagen i stället för att inlevereras till systembolagen, i detta fall liktydiga med statsverket.

Därförutom tillkommer här ett sakförhållande av ganska allvarlig art. Genom att restaurangbolagen upplägga pensionsfonder, ikläder sig staten indirekt pensioneringsskyldighet för en mycket stor grupp av befattningshavare, vilken skyldighet i helt ringa grad existerade före restaurangbolagens tillkomst.

Ej heller i fråga om prisbildningen hava restaurangbolagen motsvarat förväntningarna. En jämförelse mellan matpriserna vid tiden före världskriget och nu (naturligtvis med vederbörlig hänsyn tagen till livsmedelsindex) bevisa sanningen av detta påstående. Restaurangbolagets i Stockholm bruttovinst å 28 st. utskänkingsställen under år 1925, kr. 4,035,000, talar för övrigt sitt tydliga språk.

Ävenså måste man ställa sig frågande till vissa omkostnaders storlek i detta bolags årsberättelser. Posterna reparationer (vari inga nybyggnader åren 1924 och 1925) samt underhåll voro under åren 1920—1925 över 4,000,000 kronor. Utan att kraven på snygghet och trevnad i restauranglokalerna behöva eftersättas, borde detta belopp högst väsentligt kunnat nedbringas. En god sak för bolaget är ju att kunna popularisera sin restaurangrörelse, men om detta skall ske på ett onödigt dyrbart sätt och med tillhjälp av allmänna medel, är det högt på tiden att en ändring kommer till stånd.

Stockholms Allmänna Restaurant A.-B. har icke nöjt sig med den för det samma ursprungligen avsedda verksamheten, utan i sin ordning bildat dotterbolag med fria rättigheter, A.-B. Hotell Kronprinsen och A.-B. Fenixpalatset. Förvärvandet av det sistnämnda företaget är det kraftigaste tänkbara bevis för huru lättvindigt restaurangbolaget i Stockholm fattat sin uppgift och vilka lösa tyglar man givit detsamma. Bolaget engagerar sig med hundra-

tusentals kronor i en affär av helt experimentell natur. Straffet uteblev icke heller. A.-B. Fenixpalatset övertogs år 1920. Den 31 dec. 1922 utgjordes över hälften av bolagets tillgångar av ombyggnadskostnader samt affärens värdekonto, vartill kom en från åren 1920—1921 kvarstående förlust å kronor 68,000:—. Aktiekapitalet var kronor 569,000. Året därpå nedskrevs detta till halva beloppet eller med kr. 284,500. Huvudparten av denna nedskrivning kom på moderbolagets lott. Under föregående år upphörde A.-B. Fenixpalatset med sin verksamhet. I balansen den 31/12 1925 återfinnas bland tillgångarna inventarier kr. 316,000 och ombyggnadskostnader, här närmast att jämföra med reparationer, kr. 171,000. Avvecklingen kan icke hava skett utan en betydande förlust. Huru stor är denna i sin helhet på engagementet?

Restaurangbolaget i Stockholm hade vid årsskiftet 1925—1926 inestående å bankräkning kr. 1,897,000. Vartill skola dessa medel användas? Hava vi att emotse ett nytt experiment à la Fenixpalatset?

Restaurangbolaget i Göteborg startade år 1920, men övertog först i slutet av år 1924 samtliga A.-B. Göteborgssystemet i Göteborg tillhöriga utskänkingsrättigheter. Övertagandet föregicks av en mycket häftig pressdiskussion, varvid en del egendomliga omständigheter framdrogos.

Så påvisades med stöd av officiella siffror, att utbytet för A.-B. Göteborgssystemets del skulle bliva mindre gott, om utskänkingsrörelsen lades helt i Restaurangbolagets händer än om den sköttes enligt de gamla principerna, d. v. s. av systembolaget direkt underordnade föreståndare. Vidare påpekades, att restaurangbolaget höll öppen butik för charkuteriförsäljningen och att bolaget från sin charkuterifabrik år 1921 levererat varor till åtskilliga större företag såsom Svenska Amerikalinjen, Kustartillerikåren och Hospitalet och alltså med tillhjälp av allmänna medel konkurrerade med den enskilda företagsamheten. Även detta bolags banktillgodohavanden började närma sig aktiekapitalet i storlek enligt årsberättelsen av 1925, och av allt att döma syntes en ökning av de insatta medlen i framtiden vara att förvänta, något som tydligen icke förefallit vederbörande särskilt önskvärt, eftersom bolaget funnit det vara lämpligt att placera sina kontanta medel i fastigheter. Under föregående år förvärvade nämligen bolaget tvenne fastigheter och dessutom aktiemajoriteten i en ett fastighetsbolag tillhörande fastighet.

Här försiggår i det tysta en icke riskfri affärsverksamhet, där systembolagens tillkommande vinstmedel utgöra insatsen.

Det påstås vara högkonjunktur nu för den del av utskänkingsrörelsen, som handhaves av restaurangbolagen. Den är i så fall delvis konstlad. Antingen skola matpriserna sänkas, så att allmänheten, närmast den arbetande klassen, kommer i åtnjutande av denna förmån, eller också skola systembolagens bidrag, där de äro obehövlige, indragas.

Om en lågkonjunktur skulle inträda, så får ju staten via systembolagen räcka en hjälpande hand, oaktat den i de goda tiderna endast innehade åskådarens roll.

Ur nykterhets- och social synpunkt i övrigt hava restaurangbolagen intet att berömma sig av utöver vad systembolagen i motsvarande läge kunnat åstadkomma. Inom systembolagens ledning finnas ansvar och erfarenhet i minst lika hög grad som inom restaurangbolagens. Den senare formen har i mångt och mycket tillkrånglat utskänkingsrörelsen, emedan föreståndarna å utskänkingsställena enligt kontrakt handhava utskänkningen av spritdrycker för systembolagens räkning, men ombesörja mathållningen åt samt äro avlönade av restaurangbolagen. Det är icke gott att tjäna tvenne herrar, till vilka på sistone ytterligare en husbonde sällat sig i form av kontrolldelegationerna. Med vilken laglig rätt?

På grund av det anförda hemställes,

att riksdagen ville besluta att hos Kungl. Maj:t hemställa om en utredning i vad mån statsverket fått minskade inkomster därigenom, att verksamhet överförts från systembolagen till de s. k. restaurangbolagen, samt till riksdagen inkomma med de förslag, vartill denna utredning giver anledning.

Stockholm den 31 januari 1927.

Edvard Lithander.